

General Characteristics, Origin and Process of the Humanities

Soraj Hongladarom

ABSTRACT

Academic disciplines which are currently studied in universities can be divided into three groups: the physical, the social sciences, and the humanities. The most general criterion for these three could be given as follows: The humanities do not employ the so-called "scientific method", whereas this is the method employed by the other two, the difference between these two groups being only that the physical sciences study the physical phenomena, and the social sciences study the social phenomena. The humanities originated first among these groups of disciplines; they consisted of reading and interpreting texts. However, the term "humanities" was coined later on after the growth and success of modern science. Schleiermacher said that the humanities consisted in three major characteristics, viz. Studying what is individual, putting emphasis on the relations between parts and wholes, and the need for considering humans both as objects and subjects. The paper concludes with a discussion on research process in the humanities, which is currently being adopted by both the physical and social sciences.

ลักษณะทั่วไป กำเนิดและกระบวนการทางมนุษยศาสตร์

โสรัจจ์ หงศ์ลดารมภ์

บทคัดย่อ

วิชาที่ศึกษาวิจัยกันในมหาวิทยาลัยแบ่งออกได้ตามประเพณีเป็นสามกลุ่ม ได้แก่ วิทยาศาสตร์ สังคมศาสตร์ และมนุษยศาสตร์ เกณฑ์กว้างที่สุดที่ใช้ในการแบ่งกลุ่มทั้งสามก็คือว่ามนุษยศาสตร์ไม่ได้ใช้กระบวนการที่เรียกว่า “วิธีการทางวิทยาศาสตร์” ส่วนสังคมศาสตร์กับวิทยาศาสตร์ใช้สองกลุ่มหลังนี้ต่างกันตรงที่ว่า วิทยาศาสตร์ศึกษาปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ ส่วนสังคมศาสตร์ศึกษาปรากฏการณ์ทางสังคมมนุษย์ ศาสตร์ถือกำเนิดขึ้นมาในความเป็นจริงเป็นกลุ่มแรก ซึ่งประกอบด้วย การอ่านและตีความตัวบทแต่คำเรียกว่า “มนุษยศาสตร์” หรือ the humanities เกิดมาภายหลัง หลังจากการเจริญและความสำเร็จของวิทยาศาสตร์ธรรมชาติ ชไลเออร์มัคเคอร์เสนอไว้ว่าวิธีการหลักของมนุษยศาสตร์เป็นวิธีการตีความ ส่วนดิลธัยเสนอว่ามีสามลักษณะ ได้แก่ การศึกษาสิ่งที่ปรากฏ การให้ความสำคัญแก่ส่วนรวมและส่วนย่อยและการที่ต้องมองมนุษย์ว่าเป็นทั้งผู้คิดและผู้ถูกคิด บทความจบด้วยการเสนอแนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการวิจัยทางมนุษยศาสตร์ซึ่งในปัจจุบันได้มีผู้นำไปใช้ในสังคมศาสตร์หรือแม้แต่ในวิทยาศาสตร์มากขึ้น

บทนำ

วงการวิชาการโดยทั่วไปมักแบ่งวิชาการออกเป็นสามประเภท ได้แก่ วิทยาศาสตร์ สังคม-ศาสตร์และมนุษยศาสตร์ กล่าวอย่างง่ายที่สุด วิทยาศาสตร์ได้แก่ศาสตร์ที่ศึกษาปรากฏการณ์ธรรมชาติด้วยวิธีการที่ตกลงกันว่าให้ความแน่นอนและความแม่นยำในการชั่งตวงวัด ทั้งนี้เพื่อประโยชน์ในการทำนายปรากฏการณ์ซึ่งจะทำให้สามารถควบคุมปรากฏการณ์ดังกล่าวได้ วิธีการดังกล่าวนี้มักรู้จักกันในชื่อว่า “วิธีการทางวิทยาศาสตร์” ส่วนสังคมศาสตร์ก็เป็นการพยายามนำเอาวิธีการทางวิทยาศาสตร์มาใช้ในการทำนายหรืออธิบายปรากฏการณ์ทางสังคม ดังนั้นในแง่หนึ่ง วิทยาศาสตร์กับสังคมศาสตร์ก็มีความเหมือนกันในแง่ที่เป็นการพยายามนำเอาวิธีการแบบเดียวกัน เพียงแต่ว่าในวิธีการนี้ไปใช้อธิบายปรากฏการณ์ที่แตกต่างกัน อย่างไรก็ตาม ปรากฏการณ์ธรรมชาติ เช่น น้ำขึ้นน้ำลง หรือจันทรุปราคา กับปรากฏการณ์ทางสังคม เช่น พฤติกรรมการซื้อสิทธิ์ขายเสียงของคนไทย หรือประเพณีการเล่นน้ำสงกรานต์ มีความแตกต่างกันอย่างมากมา จนกระทั่งเกิดเป็นปัญหาที่นักวิชาการถกเถียงกันมาตลอด นับตั้งแต่มีวิชาสังคมศาสตร์เป็นต้นมา ว่าวิธีการทางวิทยาศาสตร์นั้นสามารถใช้อธิบายหรือทำนายปรากฏการณ์ทางสังคมได้ทั้งหมด เช่นเดียวกับที่วิทยาศาสตร์ธรรมชาติ ใช้วิธีการเดียวกันในการอธิบายปรากฏการณ์ธรรมชาติได้หรือไม่

ท่ามกลางความขัดแย้งกันและปัญหาต่าง ๆ ระหว่างวิทยาศาสตร์กับสังคมศาสตร์นี้ วงการวิชาการก็ยังมีวิชาการสาขามนุษยศาสตร์อีกแขนงหนึ่ง ซึ่งลักษณะร่วมของวิชาการแขนงนี้ก็อยู่ที่ว่าเป็นวิชาการที่มีได้ใช้วิธีการทางวิทยาศาสตร์ในการค้นคว้าหรือในการทำงาน ดังนั้น เราอาจมองได้ว่าวิชาการต่าง ๆ นั้น จริง ๆ แล้วแบ่งได้เป็นสองพวก ได้แก่พวกที่ใช้วิธีการทางวิทยาศาสตร์ ซึ่งได้แก่ วิทยาศาสตร์และสังคมศาสตร์ กับพวกที่ไม่ได้ใช้ ซึ่งก็ได้แก่วิชาทางมนุษยศาสตร์ต่าง ๆ การที่วิชาทางมนุษยศาสตร์ไม่ได้ใช้วิธีการทางวิทยาศาสตร์ทำให้เกิดความสงสัยขึ้นมาว่า วิชาการเหล่านี้ใช้วิธีการอะไรในการทำงาน บทความนี้จะมุ่งตอบปัญหาดังกล่าวนี้ โดยจะเสนอแนวคิดที่ว่าการต่าง ๆ ที่ไม่ได้ใช้วิธีการทางวิทยาศาสตร์ในการศึกษานั้น ต่างก็มีวิธีการประเภทหนึ่งที่มองได้ว่าใช้ร่วมกัน ได้แก่วิธีการของการให้ความหมาย หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “การตีความ” วิชาการทางมนุษยศาสตร์ทั้งหลายใช้นั้น กระบวนการที่ผู้ศึกษามองหาความหมาย หรือแม้แต่สร้างความหมายขึ้นมาจากสิ่งที่เป็นต้นตอของความหมาย ซึ่งจำเป็นต้องเป็นตัวบทรูปแบบใดรูปแบบหนึ่ง คำว่า “ตัวบทร” เป็นคำที่แปลมาจากคำภาษาอังกฤษว่า text หมายถึงอะไรก็ตามที่พูดออกมา หรือเขียนลงมาด้วยภาษารวมชาติที่ใช้ในการสื่อสาร ที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะว่า มนุษยศาสตร์มุ่งศึกษาแง่มุมที่สำคัญที่สุดของความเป็นมนุษย์ นั่นคือ การมีความเข้าใจและการสร้างและการให้ความหมายแก่ภาษา ภาษาจึงเป็นอุปกรณ์ที่สำคัญที่สุดของมนุษยศาสตร์ วิชาการมนุษยศาสตร์ไม่ว่าแขนงใด ก็จำเป็นต้องใช้ความสามารถทางภาษาทั้งสิ้น

ในบทความฉบับนี้ เราจะพูดกันเกี่ยวกับลักษณะทั่วไป กำเนิดและกระบวนการวิจัยทางมนุษยศาสตร์ ซึ่งหมายถึงการที่เราให้ความหมายหรือสร้างความหมายให้แก่วัตถุในแง่มุมต่าง ๆ ซึ่งแง่มุมเหล่านี้จะกำหนดว่า เรากำลังทำมนุษยศาสตร์แขนงใด เช่นปรัชญา ประวัติศาสตร์ หรือวรรณคดี แต่ก่อนที่เราจะเริ่มพูดถึงเรื่องนี้ได้ ก็ต้องพูดไปถึงกำเนิดของวิชาสาขามนุษยศาสตร์ ซึ่งจะรวมไปถึงการนิยามว่ามนุษยศาสตร์คืออะไร ประกอบด้วยวิชาการอะไรบ้าง

กำเนิดของมนุษยศาสตร์

เป็นที่น่าประหลาดว่า จิตสำนึกที่รับรู้ว่ามีวิชาการที่เรียกว่า “มนุษยศาสตร์” หรือที่เรียกในภาษาอังกฤษว่า the humanities เกิดขึ้นมาหลังจากการก่อกำเนิดของวิทยาศาสตร์และสังคมศาสตร์สมัยใหม่ ในคริสต์ศตวรรษที่สิบเจ็ดและสิบเก้าตามลำดับ ใน คริสต์ศตวรรษที่สิบเจ็ด ปัจจัยหลายอย่างได้นำไปสู่การก่อตัวของวิทยาศาสตร์ธรรมชาติในรูปแบบที่เรารู้จักกันอยู่ในปัจจุบัน ก่อนหน้านี้ชาวยุโรปจะมีกรอบความเข้าใจเกี่ยวกับธรรมชาติรอบตัวตามทฤษฎีที่รับมาจากอารยธรรมกรีกโบราณ ซึ่งเน้นที่ความคงที่ของธรรมชาติและการทำงานที่ธรรมชาติดำเนินไปตามครรลองของความถูกต้องที่รวมเอาความสอดคล้องของจักรวาลภายนอกกับจักรวาลภายในเข้าไว้ด้วยกัน จักรวาลภายนอก (macrocosmos) ได้แก่โลกภายนอกของเรา เช่นภูเขา ต้นไม้ ฯลฯ ส่วนจักรวาลภายใน (microcosmos) ก็ได้แก่ตัวของมนุษย์แต่ละคน รวมไปถึงจริยธรรมและระบบคุณค่าของมนุษย์และสังคมอีกด้วย รูปแบบของการศึกษาค้นคว้าทางวิชาการ ก็อยู่ในรูปของการอ่านและตีความและอธิบายวัตถุ ซึ่งประกอบด้วยคัมภีร์ทางศาสนาหรือปรัชญา ลักษณะเช่นนี้ก็ปรากฏในอารยธรรมตะวันออก เช่นอินเดียหรือจีนอีกด้วย ดังที่เราเห็นในประเพณีการศึกษาของพระในพระพุทธศาสนาที่ประกอบด้วยการเรียนภาษาบาลีหรือสันสกฤตเพื่อไปอ่านวัตถุเช่นพระไตรปิฎก และเขียนคำอธิบายซึ่งอยู่ในรูปของอรรถกถา ฎีกา อรรถกถา ฯลฯ ในยุโรปก็มีประเพณีการเขียนคำอธิบายซึ่งเรียกว่า commentaries ตัวอย่างที่รู้จักกันดีในวงการปรัชญาได้แก่ commentaries ของนักบุญโทมัส-อไควนัสที่เขียนอธิบายงานทางปรัชญาของอริสโตเติลเป็นต้น

อย่างไรก็ตาม การก่อตัวขึ้นของโลกสมัยใหม่ในคริสต์ศตวรรษที่สิบเจ็ด ก็ได้ทำลายเอาความสอดคล้องกันของจักรวาลทั้งสองนี้ ทั้งนี้เนื่องจากว่า โลกสมัยใหม่มีความต้องการที่จะแสวงหาวิธีการหาความรู้ที่เที่ยงตรง แม่นยำ แน่นนอน ไว้วางใจได้ และที่สำคัญคือ เป็นสาธารณะที่ทุกคนสามารถเดินตามเพื่อเข้าถึงความรู้เหล่านั้นได้เสมอเหมือนกัน ซึ่งวิธีการที่มีคุณสมบัติเช่นนี้ทำให้โลกสมัยใหม่ต้องหาแนวทางที่จะแยกเอาจักรวาลภายนอกกับจักรวาลภายในออกจากกัน เนื่องจากจักรวาลภายในเป็นเรื่องของระบบคุณค่า ซึ่งซังดวงวัดได้ยาก เมื่อคนในโลกสมัยใหม่มีระบบคุณค่าอีกระบบหนึ่งเพิ่มเข้ามา ซึ่งเน้นหนักที่การพยายามหาทางควบคุมธรรมชาติให้อยู่ใน

อำนาจ จึงต้องหาวิธีการคิดแบบใหม่ที่ตัดเอาจักรวาลภายนอกออกไป หรือทำให้จักรวาลภายในเป็นส่วนหนึ่งของจักรวาลภายนอก ผลก็คือเกิดเป็นแนวคิดที่เชื่อมั่นว่า ความรู้ที่แท้จริงต้องมาจากการตรวจสอบได้ทางประสาทสัมผัส และการเป็นสาธารณะดังที่กล่าวไปแล้ว และลักษณะเหล่านี้เองที่เป็นแก่นของวิธีการของวิทยาศาสตร์สมัยใหม่ และเมื่อวิธีการทางวิทยาศาสตร์ได้วางรากฐานลงอย่างมั่นคงแล้ว ก็เริ่มมีความพยายามในการนำเอาวิธีการนี้มาใช้อธิบายปรากฏการณ์ทางสังคม จึงปรากฏเป็นสังคมศาสตร์ในเวลาต่อมา

เรื่องราวการก่อตัวของวิทยาศาสตร์สมัยใหม่เป็นเรื่องยืดเยื้อ ละเอียดซับซ้อนเกินกว่า แม้แต่จะแตะในระดับกว้างๆ ได้ในบทความนี้ แต่ที่สำคัญก็คือว่า วิทยาศาสตร์สมัยใหม่เกิดขึ้นมาเป็นวิชาการแบบใหม่ ที่เป็นธรรมชาติอยู่เองที่ของใหม่ที่เกิดขึ้นมา ต้องหาทางพิสูจน์ตนเองต่อวิชาการแบบดั้งเดิม เพื่อให้ของใหม่ที่เกิดขึ้นมานั้นมีเอกลักษณ์เฉพาะตน และดำรงอยู่ได้ วิชาการแบบเก่านี้อยู่ที่ประกอบด้วยการศึกษาหาความรู้โดยผ่านทางกรอ่านและตีความตัวบท ซึ่งก็เป็นวิธีการของมนุษยศาสตร์นั่นเอง และวิธีการอ่านและตีความตัวบทนี้ก็เป็นวิธีการศึกษาหลักของอารยธรรมอื่น ๆ ที่ไม่ใช่อารยธรรมยุโรปอีกด้วย โดยเฉพาะในจีนและอินเดีย ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่า มนุษยศาสตร์เป็นวิชาการที่ถือกำเนิดขึ้นมาก่อนหน้าวิทยาศาสตร์และสังคมศาสตร์ แต่นั่นก็เป็นความจริงเพียงส่วนเดียวเท่านั้น เพราะดังที่เรียนไว้แล้ว “จิตสำนึก” ของความเป็นมนุษยศาสตร์เกิดขึ้นภายหลังการก่อร่างสร้างตัวของทั้งวิทยาศาสตร์และสังคมศาสตร์ ที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะว่า เมื่อมีแนวคิดแบบใหม่มาเปรียบเทียบ นักวิชาการทางมนุษยศาสตร์ก็เริ่มตระหนักเห็นความเป็นตัวตนของระบบการศึกษาของตน และก็เริ่มคิดค้นเกี่ยวกับทฤษฎีของระบบการศึกษาค้นคว้าของตนขึ้นมา อาจกล่าวได้ว่า แนวคิดที่จะพัฒนาเป็นมนุษยศาสตร์ได้เริ่มก่อตัวขึ้นในตอนต้นของคริสต์ศตวรรษที่สิบเก้า โยฮันน์ แฮร์เดอร์ (Johann Herder) นักคิดนักปรัชญาชาวเยอรมัน ได้เสนอแนวคิดที่เรียกว่า “ประวัติศาสตร์นิยม” (historicism) ซึ่งเป็นแนวคิดเกี่ยวกับกรอบมุมมองที่มีต่อประวัติศาสตร์ความคิดและระบบคุณค่าต่างๆ ของมนุษย์ และเน้นหนักที่ความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตน (uniqueness) ของเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ ซึ่งก็รวมถึงระบบความคิด ความรู้ คุณค่าของผู้คนในในยุคนั้นสมัยหนึ่งได้ด้วย เอกลักษณ์เฉพาะตนนี้หมายความว่า เหตุการณ์ในประวัติศาสตร์นั้นไม่ใช่ตัวอย่างหรือตัวแทนของรูปแบบใดรูปแบบหนึ่ง แต่เป็นเหตุการณ์เฉพาะตนที่ไม่สามารถเกิดซ้ำได้อีก และไม่มีเหตุการณ์ซ้ำเดิมที่เคยเกิดขึ้นมาก่อนอีกด้วย แนวคิดเช่นนี้แตกต่างอย่างสุดขั้วกับกระแสความคิดแบบคณิตศาสตร์และวิทยาศาสตร์ ที่มุ่งทำให้ทุกสิ่งทุกอย่างเป็นตัวอย่างของรูปแบบทั่วไป ซึ่งก็เป็นสิ่งที่วิทยาศาสตร์และคณิตศาสตร์ศึกษา ยกตัวอย่างเช่น ฟิสิกส์จะศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างมวลกับความเร่ง ทีนี้เมื่อได้สมการระหว่างสองอย่างนี้แล้ว โดยที่สมการก็ได้แก่การแสดงความสัมพันธ์เชิงคณิตศาสตร์ เราก็จะได้ แบบ ของความสัมพันธ์ระหว่าง แบบ ของมวลของวัตถุกับ แบบ ของ

ความเร่งของวัตถุนั้น ๆ ความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตนของสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่มีมวลและความเร่ง (เช่น รถจักรยานคันนี้ที่วิ่งมาด้วยความเร็วเท่านี้ในซอยแห่งหนึ่งในย่าน ๆ หนึ่งของกรุงเทพมหานคร) ไม่มีความสำคัญใด ๆ ทั้งสิ้นกับการทำความเข้าใจประเด็นทางฟิสิกส์อันนี้ ความคิดของแอร์เดอร์ก็คือว่า เหตุการณ์ทั้งหมดสามารถมองได้ว่าเป็นกระบวนการทางประวัติศาสตร์ (รวมทั้งวิทยาศาสตร์และฟิสิกส์ด้วย) และด้วยเหตุนี้เหตุการณ์ทั้งหมดจึงมีเอกลักษณ์เฉพาะตน การคิดเช่นนี้ทำให้มนุษยศาสตร์มุ่งสนใจความแตกต่างที่สิ่ง ๆ หนึ่งมี เมื่อเปรียบเทียบกับสิ่งอื่น ๆ ทั้งหมดในจักรวาล ในขณะที่วิทยาศาสตร์กับคณิตศาสตร์มุ่งศึกษาความเสมอเหมือนของสิ่ง ๆ นั้นกับสิ่งอื่น ๆ ในประเภทเดียวกัน

ก่อนหน้านั้นมนุษย์มักคิดว่าระบบคุณค่าของยุคสมัยตนเป็นระบบที่เป็นจริง และระบบอื่น ๆ ก่อนหน้านั้นเป็นความผิดพลาด คนโบราณมักถือว่าระบบความคิดของตนถูกต้องที่สุด แต่เมื่อสังคมมนุษย์เริ่มพัฒนามากขึ้น เห็นความหลากหลายของระบบคิดระบบคุณค่าต่าง ๆ ของผู้คนในหลาย ๆ วัฒนธรรม ซึ่งเป็นจิตสำนึกที่มาพร้อมกับการสำรวจโลกใหม่ที่ให้เห็นสังคมและวัฒนธรรมที่หลากหลาย ก็เริ่มมีความคิดว่า ระบบคิดระบบคุณค่าของตนอาจไม่ใช่ระบบเดียวที่ถูกต้อง แต่ระบบคิดหรือระบบคุณค่าจะเป็นอย่างไร ก็ขึ้นอยู่กับว่าสังคมนั้น ๆ อยู่ในยุคใดสมัยใด ดังนั้น การที่คนโบราณเชื่อว่าตามต้นไม้มีผีอยู่ ก็ไม่ใช่ความคิดที่ผิดไปเสียทั้งหมด แต่เป็นเพราะว่าคนโบราณมีวิธีคิดหรือระบบคุณค่าแบบหนึ่ง ซึ่งทำให้เขาเชื่อเช่นนั้น และความเชื่อดังกล่าวนี้ก็ตัดสินไม่ได้ในท้ายที่สุดว่าเป็นจริงหรือเป็นเท็จ โดยไม่คำนึงถึงปัจจัยทางสังคมหรือประวัติศาสตร์ เพราะแม้แต่กรอบความคิดที่เรามีอยู่ในปัจจุบันของเราเอง ก็สามารถแยกออกมามองผ่านทางมุมมองเชิงประวัติศาสตร์นี้ และทำให้เรามองเห็นว่าระบบความเชื่อของเรานี้ก็เป็นเพียงพัฒนาการของระบบใหญ่ของมนุษย์ที่มีมาในประวัติศาสตร์ก็ได้ การแยกตัวออกมามองระบบความคิดความเชื่อของตนเองโดยถือว่าเป็นตัวอย่างของพัฒนาการเช่นนี้เองที่เป็นแก่นความคิดของประวัติศาสตร์นิยม

ประวัติศาสตร์นิยมแบบของแอร์เดอร์ เป็นกระแสความคิดที่อาจมองได้ว่าเป็นการต่อต้านแนวคิดหลักของวิทยาศาสตร์สมัยใหม่ที่ได้ก่อตัวขึ้นอย่างแข็งแกร่งในช่วงคริสต์ศตวรรษที่สิบเจ็ดและสิบแปดในยุโรป แนวคิดหลักดังกล่าวถือว่า จักรวาลเป็นหนังสือที่เขียนขึ้นด้วยภาษาคณิตศาสตร์ และหน้าที่ของนักวิทยาศาสตร์ หรือนัก “ปรัชญาธรรมชาติ” ตามที่รู้จักกันในสมัยนั้น (เนื่องจากคำว่า “นักวิทยาศาสตร์” มิได้อยู่กระแสสำนึกของคนตะวันตก จนราวกลางคริสต์ศตวรรษที่สิบเก้า เมื่อมีความพยายามที่จะบรรจุเอาวิทยาศาสตร์สมัยใหม่เข้าไปอยู่ในหลักสูตรการศึกษาในมหาวิทยาลัย) ก็คือการอ่านภาษานั้นและบรรยายออกมาเป็นเนื้อหาความรู้เกี่ยวกับโลกและจักรวาลภายใต้แนวคิดเช่นนี้ ย่อมไม่มีที่อยู่ให้แก่กระแสความคิดที่มองว่า ระบบความคิดความรู้ของมนุษย์เป็นเพียงพัฒนาการของระบบใหญ่ของสังคม และไม่สามารถตัดสินได้ว่าจริงหรือเท็จได้ลอย ๆ โดย

ปราศจากบริบท ดังนั้น เราจึงเห็นการตั้งตัวครั้งแรกระหว่างแนวคิดของวิทยาศาสตร์สมัยใหม่ กับแนวคิดที่จะก่อร่างขึ้นมาเป็นมนุษยศาสตร์ในเวลาต่อมา

นอกจากนี้ แนวคิดที่ก่อร่างความเป็นมนุษยศาสตร์ก็ปรากฏขึ้นมาในความพยายามของ นักวิชาการที่มุ่งศึกษาทฤษฎีของการตีความตัวบท อันที่จริงการศึกษาโดยการตีความตัวบทถือได้ว่าเป็นกระบวนการ หรือระเบียบวิธีการศึกษาหาความรู้ที่เก่าแก่ที่สุด มีมาก่อนวิทยาศาสตร์ธรรมชาติเป็นพัน ๆ ปี และแม้กระทั่งในปัจจุบันกระบวนการนี้ก็ยังคงใช้กันอยู่มาก อย่างไรก็ตาม ในช่วงต้นของคริสต์ศตวรรษที่สิบเก้า นักวิชาการเช่น ฟรีดริค ชไลเออร์มัคเคอร์ (Friedrich Schleiermacher) ในเยอรมัน ก็พยายามสร้างทฤษฎีเกี่ยวกับกระบวนการตีความตัวบทนี้ เพื่อสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับตัวกระบวนการนี้ ภายใต้กระแสการครอบงำทางความคิดของระบบคิดแบบวิทยาศาสตร์ธรรมชาติ ทฤษฎีเกี่ยวกับการตีความนี้ได้แก่ “ศาสตร์แห่งการตีความ” หรือ hermeneutics ในภาษาอังกฤษ หลักการของทฤษฎีนี้ก็อยู่ที่ว่า การตีความตัวบทนั้นจำเป็นที่จะต้องมีความรู้ที่อยู่พอสสมควรเกี่ยวกับเรื่องที่จะตีความ ซึ่งเรื่องเหล่านั้นในท้ายที่สุดก็มีที่มาจากตัวบทนั่นเอง สถานการณ์เช่นนี้เรียกว่า “วงกลมของการตีความ” หรือ hermeneutic circle ประเด็นที่เกี่ยวกับพัฒนาการของมนุษยศาสตร์ก็คือว่า การใช้แนวคิดเรื่องวงกลมของการตีความนี้เอง ที่เป็นแกนกลางแกนหนึ่งของมนุษยศาสตร์ในตอนต้นของบทความ เราได้เห็นว่าการทางมนุษยศาสตร์อยู่ที่การตีความตัวบทเป็นหลัก ซึ่งถือได้ว่าทำให้วิชาการเหล่านี้แตกต่างจากวิทยาศาสตร์และสังคมศาสตร์ วิทยาศาสตร์ธรรมชาติไม่ได้ใช้วิธีการตีความ แม้ว่ากาลิเลโอจะกล่าวว่า วิทยาศาสตร์เป็นการ “ตีความ” ภาษาของธรรมชาติที่ปรากฏตัวออกมาเป็นสูตรสมการทางคณิตศาสตร์ ที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะว่า การ “ตีความ” ภาษาตรรกวิทยาหรือภาษาคณิตศาสตร์นั้น เป็นกระบวนการที่แม่นยำตายตัว ไม่มีการสงสัยว่า ประโยคทางคณิตศาสตร์ประโยคใดประโยคหนึ่งมีความหมายว่าอย่างไรกันแน่ เพราะการวางระบบความหมายของประโยคเหล่านี้ได้กระทำอย่างรัดกุมและเป็นระบบตั้งแต่นิยามศัพท์พื้นฐาน ตลอดจนกำหนดระบบการสืบทอดความจริงผ่านทางกระบวนการพิสูจน์แบบแผนทางตรรกวิทยา แต่ในกรณีของตัวบทที่เป็นตัวบทจริง ๆ ไม่ใช่ “ตัวบท” ในความหมายเปรียบเทียบกับกาลิเลโอ สถานการณ์ไม่ได้เป็นเช่นนั้นเลย การศึกษาตัวบทที่มีมาในประวัติศาสตร์มักเป็นการตีความตัวบททางศาสนา เช่นคัมภีร์ไบเบิล หรือพระไตรปิฎก ซึ่งแต่ละวัฒนธรรมก็มักจะมีการกำหนดกรอบความคิดที่แน่นอนว่าผู้ตีความควรจะตีความตัวบทเหล่านี้ได้อย่างไร แต่เนื่องจากกรอบเหล่านี้มักสัมพันธ์กับการใช้อำนาจทางศาสนา และมักมีปรากฏการณ์อยู่เนือง ๆ ว่าการกำหนดกรอบให้แก่การตีความบางครั้งไม่ตรงกับประสบการณ์ทางศาสนาของบางฝ่าย จึงเกิดความขัดแย้งอยู่เป็นระยะ ๆ และความขัดแย้งนี้ไม่สามารถกำจัดให้หมดไปด้วยวิธีการเดียวกับที่ใช้ในการตีความประโยคทางตรรกวิทยา เพราะในกรณีของศาสนา หรือปรัชญา จะไม่มีการยอมรับโดยทั่วไปว่าคำพื้นฐาน หรือระบบในการสืบทอด

ความจริงจะต้องเป็นอย่างนี้โดยเฉพาะเท่านั้น อันที่จริงระบบของตรรกวิทยาก็อาจมองได้ว่า เป็นระบบสมมติ เพราะตั้งใจทำขึ้นมาเพื่อให้เกิดความลงรอยกันและการไม่มีปัญหาในการตีความตั้งแต่ต้น ซึ่งไม่เหมือนกับการใช้ตัวบทในบริบทอื่น ๆ แทบทั้งหมดของมนุษย์

ชไลเออร์มัคเคอร์เสนอว่า การตีความควรมุ่งไปที่ *จิตวิญญาณ* ภายใต้ตัวบท มากกว่าที่จะตีความไปตามความหมายตามตัวอักษรแต่เพียงอย่างเดียว และการเข้าถึงจิตวิญญาณเช่นนี้ได้ก็จำเป็นต้องอาศัยความรู้ความเข้าใจที่ผู้ตีความมีเกี่ยวกับสังคม ศาสนา วัฒนธรรม ฯลฯ ที่แวดล้อมตัวบทนั้น ๆ อยู่ เราในปัจจุบันนี้อาจเทียบความพยายามนี้ได้กับการถกเถียงว่าจะตีความรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2540 อย่างไร และก็เกิดกรณีขึ้นหลายครั้งว่า ตัวบทตามตัวอักษรของรัฐธรรมนูญไม่ตรงเสียทีเดียวกับ “จิตวิญญาณ” หรือ เจตนารมณ์ ของผู้ร่างรัฐธรรมนูญ ฝ่ายหนึ่งอาจอ้างว่า มาตราหนึ่งของรัฐธรรมนูญเขียนไว้แบบนี้ เพราะฉะนั้นต้องตีความอย่างนี้ ถ้าตีความอย่างอื่นจะขัดกับตัวบท แต่อีกฝ่ายหนึ่งก็อ้างว่า การที่มาตรานี้เขียนไว้แบบนี้ ก็เพราะว่าผู้ร่างรัฐธรรมนูญมีเจตนาจะให้เป็นอย่างนั้นอย่างนี้ ซึ่งบางครั้งก็ไม่ตรงกับการตีความของฝ่ายที่ติดตามตัวอักษร เมื่อเป็นเช่นนี้ก็จะเกิดปัญหาว่าฝ่ายใดถูก แต่ในกรณีของการศึกษาแบบมนุษยศาสตร์นั้น การตัดสินว่าฝ่ายใดถูกหรือผิด เช่นเดียวกับการตัดสินประเด็นทางตรรกวิทยาหรือคณิตศาสตร์นั้น เป็นเรื่องน่าขัน และแสดงว่าผู้ที่สงสัยเช่นนี้ไม่เข้าใจสภาพความเป็นจริงของการให้ความหมายและการสร้างความหมายของสังคมมนุษย์ที่ตนเองเป็นส่วนหนึ่งอยู่เสมอ ทั้งนี้ก็เนื่องจากว่า เราไม่มีหลักเกณฑ์ใดที่จะไปตัดสินได้ว่าการตีความของใครถูก เพราะไม่ได้กำหนดเป็นระเบียบพื้นฐานไว้ตั้งแต่ต้น เช่นเดียวกับในตรรกวิทยาที่ว่าคำแต่ละคำในภาษาจะต้องมีความหมายว่าอย่างไร และระบบการพิสูจน์แบบแผนจะต้องเป็นอย่างไร ดังนั้น การเข้าถึงจิตวิญญาณของตัวบทจึงต้องอาศัยความละเอียดอ่อน และประสบการณ์ส่วนตัวของผู้ตีความค่อนข้างมาก

ในราวปลายคริสต์ศตวรรษ นักทฤษฎีเยอรมันอีกคนหนึ่งคือ วิลเฮล์ม ดิลไธย์ (Wilhelm Dilthey) ได้เสนอแนวคิดที่สรุปเอาความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตนของวิชาการทางมนุษยศาสตร์ไว้อย่างสมบูรณ์ที่สุด จึงอาจกล่าวได้ว่าวิชามนุษยศาสตร์ถือกำเนิดขึ้นมาอย่างเต็มรูป ภายใต้การคิดทางทฤษฎีของดิลไธย์นี้ ดิลไธย์เสนอว่า วิชาการทางมนุษยศาสตร์ หรือที่ดิลไธย์เรียกในภาษาเยอรมันว่า *Geisteswissenschaften* (แปลตรงตัวว่า “ศาสตร์ของจิตใจหรือจิตวิญญาณ” คำ ๆ นี้ก็ยังเป็นคำภาษาเยอรมันของคำว่า “มนุษยศาสตร์” อีกด้วย) ต้องเดินตามแนวทางสามแนวต่อไปนี้ (Skirbekk and Gilje 2001: 301–303):

1. มนุษยศาสตร์ศึกษาสิ่งที่ เป็นปัจเจกและมีเอกลักษณ์เฉพาะตน

สิ่งที่ เป็นปัจเจกได้แก่สิ่งที่มีลักษณะพิเศษไม่เหมือนสิ่งอื่นใดอีก เราได้เห็นกันแล้วว่า สิ่งที่มี

ลักษณะเช่นนี้ไม่ใช่สิ่งที่วิทยาศาสตร์ธรรมชาติศึกษา แม้แต่สังคมศาสตร์เองก็มักจะไม่สนใจสิ่งที่เป็นปัจเจกเช่นนี้ เพราะการที่สังคมศาสตร์รับเอาวิธีการทางวิทยาศาสตร์เข้ามาศึกษาปรากฏการณ์ทางสังคม ก็ทำให้สังคมศาสตร์มองปรากฏการณ์เหล่านี้เป็นตัวอย่างของรูปแบบที่สามารถมองหาความสัมพันธ์ หรือลักษณะที่มีร่วมกัน แทนที่จะเป็นลักษณะเฉพาะตนของแต่ละปรากฏการณ์

2. ความสัมพันธ์ระหว่างส่วนรวมกับส่วนย่อยมีความสำคัญต่อมนุษยศาสตร์

ความสัมพันธ์ในแง่นี้ก็ปรากฏอยู่ในประเด็นเรื่องวงกลมของการตีความที่ได้เสนอไปก่อนแล้ว ดิลโยย์กล่าวว่า วิชาการทางมนุษยศาสตร์ต้องมีแง่มุมของวงกลมนี้ปรากฏตัวอยู่ในรูปใดรูปหนึ่ง การเดินตามวงกลมของการตีความหมายความว่า การศึกษาหาความรู้ความจริง หรือการหาความหมายเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ไม่ใช่การที่เราเข้าไปมองดูหรือไปสังเกตปรากฏการณ์ แล้วบรรยายว่าปรากฏการณ์นั้นเป็นอย่างไร แต่เป็นการที่ผู้ศึกษามีความคิดบางอย่างอยู่ก่อนแล้ว และใช้ความรู้ดังกล่าวในการทำความเข้าใจปรากฏการณ์ที่ตนเองศึกษา นอกจากนี้ความรู้ที่ตนมีอยู่ก่อนนั้นก็มาจากปรากฏการณ์ที่ตนศึกษานั้นเอง พูดอีกอย่างหนึ่งก็คือว่า เราไม่สามารถเข้าใจส่วนรวมได้จนกว่าเราจะเข้าใจส่วนย่อยทั้งหมดหรือแต่ละส่วน และเราไม่สามารถเข้าใจส่วนย่อยส่วนใดส่วนหนึ่งได้จนกว่าเราจะเข้าใจส่วนรวมทั้งหมด การเข้าไปอยู่ในวงกลมนี้ได้ไม่ใช่การกระโดดเข้าไป ณ จุดใดจุดหนึ่ง แล้วหวังว่าจะเกิดความเข้าใจกับทั้งหมด แต่อยู่ที่เราซึมซับเอาประสบการณ์ไปที่ละเอียดละน้อยภายใต้ปฏิสัมพันธ์ระหว่างส่วนรวมกับส่วนย่อย และค่อย ๆ เข้าไปอยู่ในวงกลมเหมือนกับการพัฒนาตนเองที่ผู้ศึกษากับสิ่งที่ถูกศึกษามีความเคลื่อนไหวไปด้วยกัน

3. มนุษยศาสตร์ต้องมองมนุษย์ว่าเป็นทั้งผู้คิด (subject) และผู้ถูกคิด (object)

วิทยาศาสตร์ธรรมชาติจะศึกษามนุษย์ว่าเป็นเพียง “ผู้ถูกคิด” เท่านั้น เนื่องจากว่าแนวการศึกษาของวิทยาศาสตร์ตั้งอยู่บนพื้นฐานของการแบ่งระหว่างผู้คิดกับผู้ถูกคิดอยู่ตลอดเวลา ความรู้ทั้งหมดที่ศึกษาโดยวิทยาศาสตร์ธรรมชาติ (รวมทั้งสังคมศาสตร์ที่รับเอาแนวคิดแบบนี้ของวิทยาศาสตร์มาใช้) จะอยู่ในฝ่ายของผู้ถูกคิดทั้งหมด เมื่อนักฟิสิกส์ศึกษาปรากฏการณ์ธรรมชาติ ตัวปรากฏการณ์นั้นจะอยู่ในรูปของสิ่งที่นักฟิสิกส์คิดถึง และปรากฏการณ์ (หรือความสัมพันธ์ร่วมกันของปรากฏการณ์เฉพาะรูปแบบเดียวกัน) ก็เป็นความหมายที่สูตรสมการทางฟิสิกส์ระบุถึง นั่นคือเป็นวัตถุของความคิดหรือสิ่งที่ถูกคิดถึง เมื่อวิทยาศาสตร์ธรรมชาติมาศึกษามนุษย์ ก็ยังมีการแบ่งแยกเช่นนี้อยู่ ลักษณะเช่นนี้ทำให้วิทยาศาสตร์ธรรมชาติไม่สามารถให้ความเข้าใจเกี่ยวกับมนุษย์ได้อย่างลึกซึ้งมากเท่ามนุษยศาสตร์ เพราะว่ามันมนุษย์ไม่ได้เป็นเพียงผู้ถูกคิดอย่างเดียว แต่เป็นผู้คิดและผู้สร้างความหมายอีกด้วย การศึกษามนุษย์ในฐานะ “ผู้คิด” ได้สร้างความสับสนและความปั่นป่วนให้แก่วิทยาศาสตร์เป็นอย่างมากจนถึงปัจจุบัน เพราะการที่วิทยาศาสตร์ตั้งอยู่บนฐานคติที่แยกเอาผู้คิด

กับสิ่งที่ถูกคิดออกจากกัน โดยที่สิ่งที่ถูกศึกษาจะต้องเป็นผู้ถูกคิดเท่านั้น ทำให้โดยตรรกะแล้วการศึกษาผู้คิดเป็นไปไม่ได้ เหมือนกับการศึกษารูปของตนเองในกระจกที่ตั้งเป็นสมมติฐานไว้ว่า จะต้องศึกษาวัตถุจริงที่เป็นต้นตอของรูป แต่จะศึกษาผ่านทางรูปในกระจกเท่านั้น ทำให้ไม่สามารถเข้าถึงตนเองที่เป็นต้นตอของรูปได้เลย

กล่าวโดยสรุป มนุษยศาสตร์ถือกำเนิดมาจากการอ่านและอธิบายตีความตัวบททางศาสนาและปรัชญา โดยที่จิตสำนึกว่ามีกลุ่มวิชาที่เรียกว่า “มนุษยศาสตร์” ไม่ได้ก่อเกิดขึ้นมาจากว่ามีวิชาวิทยาศาสตร์ธรรมชาติที่ได้พัฒนาระเบียบวิธีการวิจัยของตนเอง ที่เป็นเอกลักษณ์แยกออกจากการศึกษาตัวบทแบบเก่า จิตสำนึกนี้ได้ก่อตัวเป็นทฤษฎีเกี่ยวกับการตีความตัวบท ตลอดจนลักษณะทางญาณวิทยาของกลุ่มวิชามนุษยศาสตร์ที่แยกออกจากวิทยาศาสตร์ (หรือสังคมศาสตร์ที่รับเอาวิธีของวิทยาศาสตร์ในเวลาต่อมา) เราจะเห็นว่า ความแตกต่างสำคัญระหว่างมนุษยศาสตร์กับวิทยาศาสตร์อยู่ที่ว่า มนุษยศาสตร์ศึกษามนุษย์ทั้งในแง่ของผู้คิดและผู้ถูกคิด ในขณะที่วิทยาศาสตร์ศึกษาได้แต่เพียงในฐานะผู้ถูกคิดเท่านั้น นอกจากนี้ปัญหามากมายหลายแบบก็ยังศึกษาได้เฉพาะด้วยวิธีการทางมนุษยศาสตร์เท่านั้น ได้แก่ปัญหาเกี่ยวกับคุณค่า และความหมาย

กระบวนการวิจัยทางมนุษยศาสตร์

เนื่องจากมนุษยศาสตร์ประกอบด้วยการให้และการสร้างความหมายให้แก่ตัวบท ความสามารถทางภาษาจึงจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับการศึกษาด้านนี้ดังที่เห็นไปแล้ว ยิ่งไปกว่านั้นกระบวนการวิจัยทางมนุษยศาสตร์จึงประกอบด้วยการอ่านและการตีความอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ กระบวนการวิจัยที่เรียกกันว่า “การวิจัยเอกสาร” จึงเป็นหัวใจของมนุษยศาสตร์ นักวิชาการสาขาอื่น ๆ โดยเฉพาะวิทยาศาสตร์ธรรมชาติ มักมองว่าการวิจัยเอกสารไม่น่าสนใจเท่าใดนัก เพราะเป็นการศึกษาผลงานที่คนอื่นทำไว้ก่อนแล้ว ไม่ได้สร้างความรู้ใหม่ ซึ่งนักวิทยาศาสตร์หรือสังคมศาสตร์ มักมองว่าจะได้ความรู้ใหม่ได้ก็ต้องใช้วิธีการอื่นที่ไม่ใช่การวิจัยเอกสาร แต่ความเป็นจริงการวิจัยเอกสารสามารถสร้างความรู้ใหม่ได้มากมาย ทั้งนี้ก็เพราะว่าความรู้ใหม่ไม่จำเป็นต้องได้จากการสังเกตปรากฏการณ์ธรรมชาติหรือปรากฏการณ์ทางสังคมแต่เพียงอย่างเดียว แต่ยังรวมไปถึงการคิดค้นเชิงคุณค่า และการเสนอทางเลือกใหม่ หรือกรอบวิธีคิดใหม่ ที่จะช่วยให้เราเข้าใจปรากฏการณ์ได้มากยิ่งขึ้นอีกด้วย ซึ่งกรอบวิธีเช่นนี้ย่อมไม่สามารถสังเกตได้จากภายนอกเพราะว่าหากสังเกตได้ ก็ย่อมไม่ใช่ของใหม่ที่ยังไม่เคยมีใครคิดได้มาก่อนแต่อย่างใด ด้วยเหตุนี้ การวิจัยทางมนุษยศาสตร์จึงให้ความสำคัญแก่การสร้างกรอบความคิดหรือวิธีคิดเช่นนี้ จึงทำให้การวิจัยด้านนี้จริงๆแล้ว ยากกว่าวิทยาศาสตร์หรือสังคมศาสตร์ เพราะการสร้างกรอบความคิดใหม่ๆ ไม่ใช่เรื่องง่าย แต่จะต้องอาศัยการสะสมประสบการณ์ ความรู้ มาอย่างมากกว่าที่จะทำได้

ตัวอย่างของการวิจัยเอกสารที่สร้างความรู้ใหม่ที่เห็นได้ชัดก็น่าจะได้แก่การวิจัยในวิชาประวัติศาสตร์ โจทย์การวิจัยอย่างเช่น “เหตุใดกรุงศรีอยุธยาจึงเสียแก่พม่าในปี พ.ศ. 2310” ยังเป็นโจทย์ที่คนไทยยังให้ความสนใจและความสำคัญอยู่เสมอ ทรรศนะดั้งเดิมที่ได้ยินกันทั่วไปก็เห็นจะได้แก่ทรรศนะที่ถือว่า กรุงศรีอยุธยาเสียครั้งที่สองเพราะชาวอยุธยาไม่ได้ความ ไม่มีความสามัคคีชาตผู้นำที่เข้มแข็ง รักตัวกลัวตาย ฯลฯ ไม่เหมือนกับชาวกรุงรัตนโกสินทร์ แต่จากการวิจัยของนักประวัติศาสตร์รุ่นต่อ ๆ มา พบว่าความคิดเช่นนี้อาจไม่ตรงกับความเป็นจริงเสียทีเดียว เพราะปรากฏหลักฐานว่า กรุงศรีอยุธยาได้เตรียมการรับศึกพม่าเป็นอย่างดี พิจารณานานทางต่าง ๆ อย่างละเอียดรอบคอบ และได้สะสมอาวุธยุทโธปกรณ์ไว้มากมาย และเหตุที่อยุธยาแพ้แก่พม่าก็น่าจะเป็นเพราะว่าพม่ามีกำลังกล้าแข็งกว่ามากมาย ไม่ใช่เพราะว่าอยุธยาอ่อนแอแต่ประการใด ตัวอย่างนี้ชี้ให้เห็นว่าการวิจัยทางมนุษยศาสตร์นอกจากจะเป็นเรื่องการอ่านและการมีปฏิสัมพันธ์กับตัวบทดังที่ได้กล่าวไว้แล้ว ยังมีแง่มุมของการเป็น “ความรู้ใหม่” ในแง่ที่ว่าทำให้เรารู้อะไรมากขึ้น หรือมองของเดิมด้วยสายตาที่เปลี่ยนไป งานวิจัยใหม่ ๆ เกี่ยวกับประวัติศาสตร์อยุธยาตอนปลายทำให้เรารู้ว่า ชาวอยุธยาไม่ได้เบาปัญญาหรือไร้ความสามารถดังที่เคยคิดกันมา แต่ได้พยายามทุกวิถีทางเพื่อป้องกันเมืองจากการรุกราน ถ้าเป็นเช่นนี้ก็แสดงว่าความคิดที่ถือว่า การวิจัยเอกสารล้วน ๆ ไม่สามารถสร้างความรู้ใหม่ได้ จึงเป็นความคิดที่ผิดพลาด

กระบวนการวิจัยเอกสารเป็นกระบวนการหลักของการวิจัยทั้งหมด ไม่ว่าจะเป็นมนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ หรือวิทยาศาสตร์ ทั้งนี้ก็เพราะว่าไม่ว่าจะวิจัยเรื่องอะไร หรือในสาขาวิชาอะไร สิ่งแรกๆ ที่เริ่มต้นคือการสำรวจว่าในเรื่องที่จะทำวิจัยนั้น เคยมีใครทำอะไรไว้บ้างหรือยัง การทำเช่นนี้มีความสำคัญอย่างยิ่งเพราะนอกจากจะช่วยป้องกันมิให้มีการทำวิจัยในหัวข้อเดียวกันหรือซ้ำซ้อนกันแล้ว ยังให้ประโยชน์อย่างมากแก่ผู้ทำวิจัยเนื่องจากผู้วิจัยจะได้มีความรู้ที่กว้างขวางครอบคลุมเรื่องที่จะทำวิจัยเป็นอย่างดีอีกด้วย อย่างไรก็ตาม เนื่องจากกระบวนการวิจัยเอกสารเป็นเรื่องยืดเยื้อ ไม่สามารถบรรยายได้หมดในบทความฉบับนี้ เราจึงเสนอเพียงแค่ว่ากระบวนการวิจัยทางมนุษยศาสตร์กับการวิจัยเอกสารนั้น เกือบจะเป็นหนึ่งเดียวกัน สิ่งที่ทำให้กระบวนการทั้งสองแตกต่างกัน ก็มีแต่เพียงว่า การวิจัยเอกสารสามารถใช้ในวิชาการได้ทุกสาขา รวมทั้งสังคมศาสตร์และวิทยาศาสตร์ แต่ในสาขาทั้งสองนั้นการวิจัยเอกสารอย่างเดียวไม่เพียงพอ ต้องประกอบด้วยกระบวนการวิจัยเชิงประจักษ์ (empirical research) ในขณะที่มนุษยศาสตร์มีแต่การวิจัยเอกสารอย่างเดียว แต่การมีอย่างเดียวก็นำไม่ได้หมายความว่าแต่ประการใดว่า มนุษยศาสตร์ดีต่อกว่าสาขาอื่น เพราะการวิจัยไม่ได้มีเพียงการรายงานเอกสารมีเนื้อหาว่าอย่างไรเท่านั้น แต่ยังรวมความไปถึงการมีปฏิสัมพันธ์กับตัวบทอย่างสร้างสรรค์ เพื่อสร้างกรอบความคิด หรือแง่มุมใหม่ ๆ เกี่ยวกับเรื่องที่อยู่ในตัวบทนั้น ๆ ซึ่งจุดนี้เองที่เป็นการสร้างสรรค์ความรู้ในทางมนุษยศาสตร์

สรุป

ในบทความฉบับนี้ เราได้อภิปรายกันเกี่ยวกับกำเนิดของกลุ่มวิชามนุษยศาสตร์ แต่เราก็กังไม่ได้สรุปว่า แล้ววิชาการอะไรบ้างที่ถือว่าเป็นมนุษยศาสตร์ ปัญหาที่มีความคลุมเครืออยู่สูง เพราะในปัจจุบันนี้วิชาการต่าง ๆ ได้กลืนเข้าหากันค่อนข้างมาก และการบอกว่าวิชาการใดเป็นมนุษยศาสตร์ หรือสังคมศาสตร์ หรือแม้แต่วิทยาศาสตร์ ก็ทำไม่ได้ง่าย ๆ เหมือนกับการบอกว่ากามีสีดำหรือสีขาว สังคมศาสตร์ในปัจจุบันเองก็เริ่มหันจากการใช้แบบจำลองทางวิทยาศาสตร์และคณิตศาสตร์ มาใช้เทคนิควิธีทางมนุษยศาสตร์ ที่ประกอบด้วยการอ่านการตีความการให้และสร้างความหมายมากขึ้น ดังนั้น เราจึงเห็นการศึกษาสังคมที่อาศัยการถือว่า ปรากฏการณ์ทางสังคมเป็นเหมือนตัวบท ที่ผู้ศึกษาทำหน้าที่ตีความเพื่อสร้างความหมาย การทำเช่นนี้ก็เท่ากับว่าเป็นการทำให้พรหมแดนระหว่าง สังคมศาสตร์กับมนุษยศาสตร์กลมกลืนกันมากขึ้น ยิ่งไปกว่านั้นวิทยาศาสตร์กับมนุษยศาสตร์เองก็มีความสัมพันธ์กันมากขึ้นกว่าเดิม การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับชีวจริยศาสตร์เป็นตัวอย่างที่ดี ชีวจริยศาสตร์ หรือ bioethics คือวิชาการที่ศึกษาคูณค่าทางจริยะของพัฒนาการใหม่ ๆ ทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีที่เกี่ยวข้องกับชีวิต ปัญหาบางประการที่วิชานี้ศึกษาก็ได้แก่เช่น การศึกษาวิจัยตัวอ่อนมนุษย์เพื่อพัฒนาเป็นเนื้อเยื่ออวัยวะเป็นสิ่งที่ถูกทำนองคลองธรรมหรือไม่ ประการใด จะเห็นได้ว่าการศึกษาคำตอบต่อประเด็นเหล่านี้ ไม่สามารถใช้วิธีการทางวิทยาศาสตร์ได้เลย เพราะเราไม่ได้กำลังสังเกตธรรมชาติว่าเป็นอย่างไร เรากำลังคิดถึงทางเลือกของการปฏิบัติ ว่าเราควรจะทำอย่างไรในกรณีเช่นนี้ การพูดถึงความ “ควร” หรือ “ไม่ควร” ก็เป็นเรื่องของคุณค่าซึ่งวิชาปรัชญา ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของมนุษยศาสตร์มาแต่เดิม แต่ถึงแม้กระนั้น จุดเน้นของสังคมศาสตร์ก็ยังอยู่ที่การพยายามเข้าใจปรากฏการณ์ทางสังคม และของวิทยาศาสตร์ก็อยู่ที่การพยายามเข้าใจปรากฏการณ์ธรรมชาติ ในขณะที่มนุษยศาสตร์มุ่งศึกษาปรากฏการณ์ที่อยู่ในตัวบทที่มีลักษณะเฉพาะตน ซึ่งก็รวมไปถึงการวินิจฉัยคุณค่าในเชิงกว้างที่ไม่ได้เจาะจงลงไปถึงระบบของสังคมใดสังคมหนึ่ง หรือวัฒนธรรมใดวัฒนธรรมหนึ่ง ดังที่ทำกันในสังคมศาสตร์ หรือมิฉะนั้นก็เป็นการศึกษาเหตุการณ์เฉพาะที่เกิดขึ้นไปแล้วเช่นในประวัติศาสตร์ ซึ่งก็ถือกันว่าเป็นมนุษยศาสตร์ (นักวิชาการบางคนอาจจะถือว่าการศึกษาสังคมในอดีตด้วยวิธีการทางสังคมศาสตร์ น่าจะเป็นสังคมศาสตร์ด้วย แต่ในท้ายที่สุดการศึกษาเช่นนี้ก็ยังคงอาศัยการอ่าน วิเคราะห์และตีความตัวบทอยู่ดี) ดังนั้น แม้ว่า จะมีความคาบเกี่ยวกันระหว่างสาขาวิชาการ แต่เราก็พอจะบอกได้จากกรณีเน้นหนักเช่นนี้ว่า วิชาการใดอยู่ในแขนงใดระหว่างกลุ่มวิชาการหลักทั้งสามกลุ่มนี้

เอกสารอ้างอิง

Skirbekk, Gunnar and Nils Gilje. 2001. **A History of Western Thought: From Ancient Greece to the Twentieth Century**. Routledge.